

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA INKLYUZIV TA'LIMNING JORIY ETILISHI

Ergashova Orzigul Zohidjon qizi

Osiyo xalqaro universiteti

Pedagogika yo 'nalishi 1-bosqich magistranti

+998913336606

Annotatsiya

Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni joriy etish masalalari yoritilgan. Inklyuziv ta'lim — turli ehtiyojga ega bo'lgan bolalarni yagona ta'lim muhitida o'qitish tamoyillariga asoslanadi. Maqolada inklyuziv ta'limning nazariy asoslari, uning maktabgacha ta'lim muassasalaridagi ahamiyati, amaliy joriy etish yo'llari va mavjud muammolar tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekiston tajribasi, ilg'or xorijiy amaliyotlar va ularni milliy tizimga moslashtirish imkoniyatlari ham ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim muassasalarida teng imkoniyatlar yaratish va ijtimoiy integratsiyani ta'minlash yo'lida muhim ahamiyatga ega.

Annotation

This article discusses the issues of introducing inclusive education in the preschool education system. Inclusive education is based on the principles of educating children with different needs in a unified educational environment. The article analyzes the theoretical foundations of inclusive education, its importance in preschool educational institutions, ways of practical implementation and existing problems. The experience of Uzbekistan, advanced foreign practices and the possibilities of adapting them to the national system are also considered. The results of the study are important for creating equal opportunities in preschool educational institutions and ensuring social integration.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы внедрения инклюзивного образования в систему дошкольного образования. Инклюзивное образование основано на принципах обучения детей с разными потребностями в единой образовательной среде. В статье анализируются теоретические основы инклюзивного образования, его значение в дошкольных образовательных учреждениях, пути практической реализации, существующие проблемы. Также были рассмотрены опыт Узбекистана, передовые зарубежные практики и возможности их адаптации к национальной системе. Результаты исследования важны для создания равных возможностей и обеспечения социальной интеграции в дошкольных учреждениях.

Kalit soʻzlar: inklyuziv taʼlim, maktabgacha taʼlim, maxsus ehtiyoj, integratsiya, pedagogik yondashuv, teng imkoniyatlar, inklyuziv muhit, taʼlim sifati, ijtimoiylashtirish, individual rivojlanish.

Zamonaviy taʼlim tizimi inson huquqlari, teng imkoniyatlar va farovon jamiyat tamoyillariga asoslanmoqda. Shu nuqtai nazardan inklyuziv taʼlim konsepsiyasi dunyo miqyosida dolzarb masalaga aylangan. Inklyuziv taʼlim — bu barcha bolalarning, jumladan, jismoniy, aqliy, hissiy yoki ijtimoiy rivojlanishida cheklovlari boʻlgan bolalarning ham taʼlim tizimiga toʻlaonli integratsiyasini taʼminlovchi pedagogik yondashuvdir. Bunday taʼlim modeli farzandlar oʻrtasidagi tenglikni, bagʻrikenglikni va ijtimoiylashuvni mustahkamlaydi.

Ayniqsa, maktabgacha taʼlim bosqichi bolalar rivojlanishida asosiy poydevor hisoblanadi. Shu bois, inklyuziv yondashuvni aynan maktabgacha yoshdagi bolalar orasida joriy etish, ularning ijtimoiy, psixologik va intellektual jihatdan sogʻlom shakllanishiga xizmat qiladi. Oʻzbekiston Respublikasida soʻnggi yillarda maktabgacha taʼlim sifatini oshirish va barcha bolalar uchun ochiq, inklyuziv muhit yaratish borasida bir qator huquqiy-meʼyoriy hujjatlar qabul qilinmoqda. Bu esa mazkur yoʻnalishda chuqur ilmiy-amaliy tadqiqotlar olib borishni va mavjud muammolarni aniqlab, ularni bartaraf etish yoʻllarini taklif qilishni talab qiladi.

Ushbu maqolada maktabgacha taʼlim tizimida inklyuziv taʼlimni joriy etishning nazariy asoslari, mavjud holati, xorijiy tajriba va mahalliy amaliyot, shuningdek, bu boradagi dolzarb muammolar va ularning yechimlariga eʼtibor qaratiladi.

1. Inklyuziv taʼlim tushunchasi va uning pedagogik asoslari

Inklyuziv taʼlim bu — barcha bolalar, shu jumladan, nogironligi yoki rivojlanishida turli cheklovlari mavjud boʻlgan bolalar uchun umumiy taʼlim muassasalarida birgalikda taʼlim olish imkoniyatini yaratishdir. Bu yondashuv BMTning “Nogironlar huquqlari toʻgʻrisidagi konvensiyasi”da mustahkamlangan boʻlib, har bir bolaning toʻlaonli taʼlim olish huquqini taʼminlashga qaratilgan. Inklyuziv taʼlimda asosiy urgʻu farzandlardagi mavjud farqlarni inkor etmasdan, ularni qadrlash va imkoniyatlar yaratishga qaratiladi.

Pedagogik nuqtai nazardan, bu yondashuv oʻqituvchilardan individual yondashuv, moslashtirilgan dasturlar, koʻmaklashuvchi metodikalar va ijobiy ijtimoiy muhit yaratishni talab qiladi. Ayniqsa, maktabgacha taʼlim bosqichida bolalarning psixofiziologik rivojlanishi intensiv kechishini hisobga olsak, bu davrda berilgan sifatli va inklyuziv taʼlim ularning butun hayoti davomida ijobiy taʼsir koʻrsatishi mumkin.

2. Maktabgacha taʼlim tizimida inklyuziyaning ahamiyati

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun inklyuziv muhit nafaqat bilim va koʻnikmalarni shakllantiradi, balki ularni jamiyatga moslashish, oʻzaro hurmat, hamkorlik, empatiya kabi qadriyatlarga ham oʻrgatadi. Nogironligi boʻlgan bolalar esa

alohida muassasalarga emas, balki umumiy guruhlariga integratsiyalashgan holda rivojlanadi. Bu ijtimoiy ajratishni kamaytirish, kamsitishning oldini olish va teng huquqlilikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, sog'lom rivojlanayotgan bolalar ham turli ehtiyojga ega do'stlari bilan o'zaro muloqot qilish orqali bag'rikenglik va ijtimoiy mas'uliyat tuyg'ularini erta yoshlikdan o'zlashtiradi. Bu esa inklyuziv jamiyatni shakllantirish uchun zarur zamin yaratadi.

3. O'zbekistonda inklyuziv ta'limning joriy etilishi: holat va imkoniyatlar

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi tomonidan inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha qator huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda. Jumladan, 2019-yilda "Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risida"gi qonun, 2021-yilda esa "Ta'lim to'g'risida"gi qonunga inklyuziv ta'lim bo'yicha maxsus modda kiritildi. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan "Inklyuziv ta'limni rivojlantirish milliy strategiyasi" esa bu sohada tizimli islohotlar boshlanishiga sabab bo'ldi.

Maktabgacha ta'lim vazirligi huzurida inklyuziv guruhlar tashkil etilmoqda, logoped, defektolog, psixolog kabi mutaxassislar soni oshirilmoqda. Ammo bu yetarli emas. Ko'plab viloyatlarda, ayniqsa chekka hududlarda infratuzilma, kadrlar va metodik resurslar yetishmaydi. Ko'plab bog'chalar nogironligi bo'lgan bolalarning ehtiyojiga moslashtirilmagan.

4. Xorijiy tajriba: o'rganish va moslashtirish

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli joriy etish uchun davlat siyosati bilan bir qatorda mahalliy jamoatchilik, oila va pedagoglarning fikrlash tarzini o'zgartirish ham muhimdir. Masalan, Italiya maktabgacha ta'lim tizimida barcha bolalar umumiy guruhlarda o'qiydi, ularga yordamchi pedagoglar biriktirilgan. Kanada va Finlyandiyada esa har bir bolaga individual rivojlanish rejalari ishlab chiqiladi va ota-onalar faol ishtirok etadi.

O'zbekistonda bu tajribalarni mahalliy sharoitga moslashtirish orqali, har bir hududda o'ziga xos va moslashuvchan inklyuziv model yaratish mumkin. Bu jarayonda pedagoglarni qayta tayyorlash, mos metodik qo'llanmalar yaratish va ijtimoiy xabardorlikni oshirish zarur.

5. Muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari

Inklyuziv ta'limni joriy etish yo'lida bir qator tizimli va amaliy muammolar mavjud:

Infratuzilma muammolari: Ko'plab bog'chalar jismoniy imkoniyati cheklangan bolalar uchun moslashtirilmagan (panduslar, maxsus o'rinliklar, sensor xonalar yetishmaydi).

Kadrlar tanqisligi: Logoped, defektolog, psixologlar yetishmaydi yoki ularning malakasi zamon talabiga javob bermaydi.

Ota-onalarning tayyor emasligi: Ko'pchilik ota-onalar inklyuziv ta'lim

mohiyatini tushunmaydi yoki bunga qarshilik bildiradi.

Jamiyatda stereotiplar: Nogironlik haqida salbiy qarashlar hanuzgacha keng tarqalgan.

Bu muammolarni hal etish uchun quyidagi chora-tadbirlar zarur:

Kadrlar malakasini oshirish va yangidan tayyorlash bo'yicha tizimli dasturlar ishlab chiqish;

Maktabgacha ta'lim muassasalarini bosqichma-bosqich modernizatsiya qilish;

Ota-onalar va jamoatchilik o'rtasida tushuntirish va targ'ibot ishlarini kuchaytirish;

Davlat-xususiy sheriklik asosida inklyuziv bog'chalar tarmog'ini kengaytirish.

Xulosa qilib aytkanda maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni joriy etish – bu nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan muhim islohotdir. Inklyuziv yondashuv orqali barcha bolalarga, ularning jismoniy yoki aqliy imkoniyatlaridan qat'i nazar, teng ta'lim olish huquqi ta'minlanadi. Bu esa kelajakda adolatli, bag'rikeng va hamjihat jamiyat shakllanishiga asos yaratadi.

O'zbekiston inklyuziv ta'lim yo'lida muhim qadamlarni tashlamoqda, biroq bu yo'ldagi muvaffaqiyat ta'lim tizimi ishtirokchilarining — davlat, pedagog, ota-ona va jamiyatning o'zaro hamkorligi, ongli yondashuvi va doimiy qo'llab-quvvatloviga bog'liq. Inklyuziv ta'limni keng joriy etish orqali biz har bir bolaning ijtimoiy hayotga to'liq integratsiyalashuviga zamin yaratamiz va ularning salohiyatini to'liq ochishga imkon beramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasi "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2019.
3. "O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Milliy strategiya" – T.: Xalq ta'limi vazirligi, 2022.
4. Xodjayeva, D. Sh. Inklyuziv ta'lim: Nazariy asoslari va rivojlanish istiqbollari. – Toshkent: Ilm Ziyos, 2021.
5. Xalimova, G. R. Maktabgacha ta'lim tizimida maxsus pedagogik yondashuvlar. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
6. UNESCO. Inclusive Early Childhood Care and Education: From Commitment to Action. – Paris: UNESCO, 2021.
7. Booth, T., Ainscow, M. The Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. – Bristol: CSIE, 2016.
8. Florian, L. Special or inclusive education: future trends. British Journal of Special Education, 2019.
9. Avloniy, A. Ta'lim va tarbiya masalalari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
10. Internet resurs: <https://www.unicef.org/uzbekistan> – UNICEF O'zbekistondagi inklyuziv ta'lim bo'yicha hisobotlari (murojaat qilingan sana: 2025-05-10).